
Вічна загадка любові

(за новелою Гр. Тютюнника "Три зозулі з поклоном")

Валентина Черненко,
учитель-методист
Новоукраїнської загальноосвітньої
школи I—III ступенів № 6
Кіровоградська обл.

Мета: продовжити роботу над формуванням уміння учнів аналізувати зміст прочитаного твору, навчати розуміти ідейно-художній зміст новели, сприяти співпраці; розвивати навички роботи з текстом; виховувати літературні смаки, почуття любові, доброти, терпимості.

Обладнання: портрет Гр. Тютюнника, словник літературознавчих термінів, конверт із листом, аудіозапис пісні, магнітофон.

Епіграф: *Очима ти сказав мені: люблю.*

*Душа складала свій тяжкий екзамен.
Мов тихий дзвін гірського кришталю,
Несказане лишилось несказаним.*

Ліна Костенко

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності учнів

Учитель створює елемент інтриги, зачитуючи лист. (Деталь — інтрига — конверт із листом.)

1. Слово вчителя. Діти, мене дуже зацікавив ось цей лист (читає).

Софіє! Соню!

Учора дав мені товариш скалку від дзеркальця, і я вперше за 2 роки себе побачив. Побачив і не впізнав. Не тільки вся голова, а й брови посивіли. Зразу подумав був: може, то іній (це надворі було, не в бараци), тернув долонею — ні, не іній.

— Задумайтеся, через що таке з людиною сталося?

Соню! (Продовження читання.)

Не суди мене гірко. Але я ніколи нікому не сказав неправди і зараз не скажу: я чую щодня, що десь тут коло мене ходить Марфина душа нещасна. (Чому ж нещасна?)

Соню, сходи до неї і скажи, що я послав їй три зозулі з поклоном, та не знаю, чи перелетять вони Сибір неісходиму, а чи впадуть од морозу.

Сходи, моя єдина в світі Соню! Може, вона покличе свою душу назад і тоді до мене прийде забуття хоч на хвилю.

Обнімаю тебе і несу на руках колиску з сином, доки житиму...

— Незрозуміло. Хто автор цього листа? Що за Марфа, що за Соня?

— Яка людина може написати таке? Що переживає вона?

— Чому рветься на шматки її душа?

Звичайно, це герої твору Григора Тютюнника "Три зозулі з поклоном". Прекрасна річ! Як свідчать сучасники Гр.Тютюнника, в нього все було великим — руки, якими можна було перевернути гори, очі, які ясно бачили і минуле, і майбутнє, серце, в якому клекотіли, не згасаючи, любов до друзів, ненависть до ворогів.

— Чого, на вашу думку, було більше в серці письменника — ненависті чи любові? (*Любові.*) Думку аргументуйте.

Саме їй, "Любові всевишній", присвячує свій твір "Три зозулі з поклоном" Гр. Тютюнник.

2. Оголошення теми, мети уроку

Цей шедевр і стане сьогодні об'єктом нашого дослідження, Тютюнник вчитиме нас кохати, прощати, аналізувати свої і чужі вчинки, вчитиме любові, доброти, терпимості. Епіграфом нехай стануть слова Ліни Костенко (*читає епіграф*).

II. Операційно-пізнавальний етап уроку

1. Бесіда.

— Чи сподобалася вам новела? Які думки виникли у вас під час читання? Кому співчували? Чому?

— Про що цей твір? Про людські долі, які нещадно калічила тоталітарна система; про високий духовний світ простої людини; про уклад довоєнного і повоєнного села. А ще "вічна" тема "любовного трикутника" (Марфа — Михайло — Софія.)

Примітка: на кутах трикутника поряд з іменами учні записують ключові слова, деталі портрета, слова із розмов, що найбільше увиразнюють образи героїв твору.

- До якого жанру належить твір? (*Це новела.*)
- Доведіть, що це новела.

2. Метод "Прес".

Словник (значення слова новела):

- прозовий твір, схожий на оповідання;
- невеликий за обсягом;
- у ньому розповідається про одну незвичайну життєву подію, що стала поворотною у долі персонажів (у даному творі — Михайла, Марфи, Соні);
- дія напружена, розвиток сюжету по-драматургічному стрімкий, гостро конфліктний.

Я вважаю, що...
Оскільки...
Наприклад...
Отже (таким чином)...

— Пронизлива, аж болюча новела "Три зозулі з клоном". Кого можна впізнати у головних героях твору? (*Самого автора, його батька.*) Чому?

3. Повідомлення учня творчої групи.

Із біографії відомо, що Григорій часто згадує, як осіннього дня 1937 року він малий, 5-літній, біг за возом, на якому везли з рідної Шилівки до Полтави, а далі — на край світу, аж до Сибіру неісходимого його безвинно взятого під варту батька Михайла. Там він, бідолашний, і загинув.

— Як же називається твір, у якому є факти із життя письменника та його рідних? (*Автобіографічним.*)

4. Повідомлення учнів творчої групи.

Учень 1. А ще у своєму "Щоденнику" автор познайомив нас із жінкою, котра дуже любила його батька. Коли в сім'ї сталася нещасна, мама його кинулася в гору саме до неї. Ця жінка була набагато старша і за тата і за маму. Але обоє вони ніколи не посміли зневажати ту любов, велику і без взаємності. Отож Марія, так звали жінку, пекла коржики, збирала все необхідне, бо мама ридала і побивалася. Удвох вони і поїхали шукати батька, не знаючи, що слід його уже загубився навки. Оце благородство, оце краса обох жінок, оце так самозреченість тоді ще зовсім молодій мамі. Мабуть, вона в цілім світі шукала підтримки в своїй суперниці, співчувала їй і жаліла. Дивина — та й годі. У житті всяке буває.

Учень 2. Всевишня любов у розумінні Тютюнника — це даність із неба. Тому епіграф-посвята звучить так: "Любові всевишній присвячується". *Всевишній* вживається тільки зі словом Бог. Мабуть, автор вказує на найвище, найпрекрасніше людське почуття — кохання. Бо воно — найодухотвореніше. У новелі це любов душ. Це кохання, в якому кожен залишається чесним перед собою. Це безпретензійне кохання, в якому не було й тіні задрощів і суперництва.

5. Прослуховування пісні "Летіла зозуля"...

*Летіла зозуля через мою хату,
Сіла на камені та й стала кувати.
— Ой ти, зозуленько, чого рано куєш,
Чи ти, зозуленько, моє горе чуєш?
— Якби не чувала, то я б не кувала,
Тобі, молоденькій, правди б не казала.
— Ой боже, мій боже, що я нарбила,
Єсть у нього жінка, а я полюбила.
Єсть у нього жінка, ще й діточок двоє,
Ще й діточок двоє — чорняві обоє.
Ще й діточок двоє — чорняві обоє,
Розривають серце на четверо моє.
— Хто з героїв міг би співати цю пісню?*

— А зараз давайте розглянемо образи цієї новели "під мікроскопом", використовуючи текст.

— Що нам відомо про Михайла? (*Він кохає свою дружину, обожноє сина; безневинно засланий у Сибір; любить співати.*)

6. Слово вчителя.

В образі Михайла ніби постає історичне минуле: репресії 1937 року, горе і страждання народу, мільйонів дітей, яких осиротив Сталін.

— Чи зраджував Михайло дружину? А міг би зрадити?

— Чи кохає Михайло Марфу?

— Чи відчуває кохання Марфи? (*Відчуває нещасну душу, та не може допомогти, бо далеко.*)

— Як поведився чоловік між двома закоханими жінками? (*Спокійно, ніколи не видавав ніяких емоцій, був вірним дружині.*)

— Як же жилося Софії — дружині Михайла? (*Палко кохає свого чоловіка. Гарна дружина і мама, виховує сина сама. Спокійна, врівноважена. Співчутлива, без задрощів ставиться до Марфи, навіть Михайла просить допомогти їй. Риси характеру: любов до ближнього, милосердя, всепрощення, доброта.*)

— Яке горе прийшло в сім'ю її? Як переживає його Софія з сином?

— Чи була вона нещасною?

— Чому Софія не сердиться на суперницю? (*У горі ні на кого нема серця, у розмові з сином очі сухі, голос не здригнеться, спогади закам'ювали.*)

— Чи була вона нещасною?

7. Бесіда.

Софія вважає кохання Марфи неземним, тому не ревнує, а співчуває, звертаючись до Михайла: "Ти, Михайле, хоч би раз до неї заглянув. Бачиш, як вона до тебе світиться."

— А тепер слово про грішну безгрішницю Марфу. Чи згодні ви з таким визначенням-характеристикою?

— Зачитайте опис зовнішності її в юності і нині. Чи змінилася Марфа? Чому?

— Що відомо про неї? (*Була 2 роки в шлюбі, зараз удова.*)

— Свого Карпа не любила. Чому?

— Чому ж тоді заміж вийшла? (*Це була життєва*

помилка: чи то з відчаю, чи то з жалощів, чи то з покірності долі. Розгледіла, та вже було пізно. Товстопикий, товстоногий, їв без міри, рудий, як стара калаша, — автор його теж не любить. Ось і покохала чуже.)

— Чи виправдано кохання до чужого чоловіка?

— А чи була б щаслива з Карпом? (Бог, мабуть, тому і забрав його.)

— Що тримає Марфу на світі? (Кохання, листи, які читає таємно, адже вони не їй.)

— Доведіть, що жінка кохає.

— Чому так часто позирає на Михайлового сина? (Бачить у ньому коханого, бо той схожий на батька.)

— То у чому ж її гріх? Чи можна її осудити? (Ні, чужому щастю на заваді не стала, вона розуміє, що не вправі кохати, а кохає, мучиться.) Хіба це щастя?

— Хто ж із героїв твору нездолений? (Усі. Михайло — репресований, Софія — дружина репресованого, тяжко працює, сама виховує сина, Марфа — живе з нерозділеним коханням, молода вдова, тяжко працює. Нездолений весь український народ у часи репресій.)

— Що об'єднує цих жінок? (Передчасно постарили, згорьовані, змучені працею.)

— Якими словами закінчується новела? (Шумить велика татова сосна.)

Образ сосни у творі є символічним.)

8. Робота у парах.

З'ясуйте конкретне і символічне значення сосни у творі.

Сосна — символ туги, самотності	
Конкретне значення	Символічне значення
перед хатою на піску посаджена сосна	для сім'ї — пам'ять про тата для односельців — спогад про хорошу людину, безневинно загублену для тата — символ рідного дому, трепетна надія на щось особисте біля Карпової хати — самотність Марфа

— Як ви розумієте останній діалог матері й сина?

9. Робота над символічним значенням слів.

У новелі зустрічаються й інші образи-символи.

Ріка. Час — це ріка, води якої згладжують усе. Об'єднання річки з'являється Михайлові у сні. Вона тече там, де росте посаджена ним самотня сосна, де його відсутність спустошила душі Софії і Марфи. Проте життя йде, тече, як і ріка, змінюється.

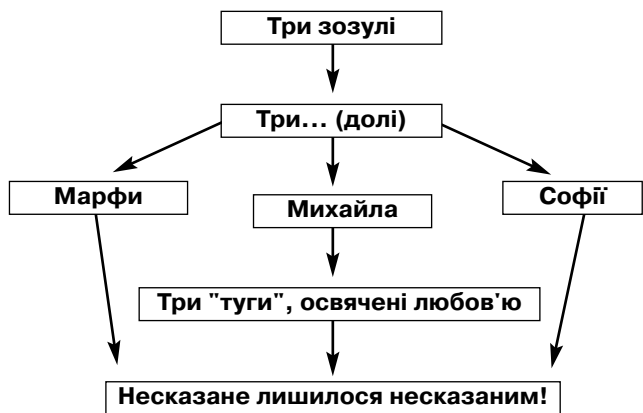
Ромашка — символ кохання. Сидить Марфа на поріжку і обриває пелюстки, шепочучи: "Є, нема, є, нема", ніби — любить, не любить.

Колосок (синок мій колосок) — це символ основи життя, адже син Михайла — продовжувач роду.

Центральним у новелі є **образ зозулі** — символ душ, суму, тривоги, провіщення нещастя. Три зозулі з поклоном у листі — це святість трьох душ, що їх автор утілює в образах Михайла, Софії та Марфи.

— Чому в новелі саме три зозулі? Чому такий заголовок?

Робота зі схемою "Три зозулі — три долі".

III. Підсумковий етап уроку

1. Запитання до учнів:

— Що для людини важливіше: кохати чи бути коханою?

— Що робити, якщо зустрів людину, покохав її, а вона в шлюбі?

— Скільки разів у житті можна кохати?

— Чи можна зберегти любов і пошану до людини, з якою розлучився? ("Вміє розставатись той, хто вміє любити".)

— Чи буває кохання з першого погляду?

— Чи можна покохати людину, якщо вона не завжди буває порядною, вдячною?

— Чи варто в коханій людині шукати пріоритети, чи її можна любити просто так?

2. Заключне слово вчителя.

Завершити урок я хочу словами:

Надвечірнім простором солоним,
Подолавши даль гірких років,
Три зозулі прилетять з поклоном
До квітчасто чистих рушників.
І душа здригнеться рушниково,
І дитинність вирветься з оков,
Як джерельце Григорове слово —
З первозданним іменем: Любов.

IV. Домашнє завдання

Дописати закінчення новели.